

His de uerborum potestate breuiter dictis, p̄ssi-
cua sit opinio Aristotelis, de mundi totius pro-
ductione, perpetuū enī eum dicit, sine princi-
pio & sine temporis, nec esse, nec esse productū in ali-
quo temporis momento, quoniam si sic esset, daretur
necessario primum nunc, quod ideo dari nō potest, quo-
niam pr̄teriti, ac futuri terminis sit, & tamen, ut dixi-
mus, à primo principio, & secundum esse & secundū ui-
uere asserit dependere, dependere autem non effectus
à causa dicitur, sed ille proprie, qui nunquā esse potest
absq; causa sua, sed si causam renoueris, statim effectus
quoq; dependens ab ea perit. Unde à fabro lignario
loculus nunquam dicitur dependere, nec statua à statua-
rio, nec domus ab edificatore, & omnino artificialia nō
dicuntur ab artifice dependere, nam opifice mortuo res
manēt opificia. In naturalibus quoq; quāuis à uire ui-
tes, à platano platanus, à cupresso cupressus propaga-
tur, non dependet tamen propagatum à propagante,
arescit enim plerumq; hæc ad huc illa uirescent, ac ca-
lor ignis dependet ab igni, & splendor similiter, depē-
det igitur effectus à causa, quando simul sunt, & non
sunt effectus & causa, aut saltem quando emanat effe-
ctus à causa, ut absq; illa nullo pacto esse possit. Qua-
re sicut primum principium æternum est, & æternitas
eius semper & simul tota, ita mundus & tempus seme-
per sunt, sed non simul tota, sed extensiue, quoniā potē-
tie annexa sunt, unde enī actus ex potentia prodit, ibi
motus est, ibi extensio, ibi spatium, ibi numerus, ibi in-
finitas, non tota simul, sed extensiua esse potest, neq; id

actu, sed modo fluxus, ut aliud eius sit, aliud prae-
rit, aliud futurum sit. Haec de productione mundi Ari-
stotelis sententia est, & quidem uerbis ipsius dilucide
multisq; in locis non breuiter solū tacta, sed latius quo-
q; dicta, explicataq;, quae tamen ab eo ipso nobis alti-
us repetenda est, ut enodacius dicta, nullam legentis-
bus ambiguitatem relinquunt.

Quod non à natura dei, neq; ut pars à toto,
sed à uoluntate dei dependet mun-
dus, secundum Aristotlem.

Iam quoniam omnis à causa effectuum depen-
dentia naturalis est, nec ipsam aliter q; natu-
raliter in rebus sensibilibus inuenies. Veritas
autem catholica mundum, nō à natura dei, sed à uolū-
tate praedicat dependere, ne longe aberrasse Aristote-
lem, quispiam credat, aperiendum nobis est, non à na-
tura primi principii modo, quod diximus, neq; ut par-
tem à toto, nam haec quoq; potestas dependentiae nō nū-
q; attribuitur, sed à uoluntate illius mundum secun-
dum ipsum dependere, nam ut partem quidem depen-
dere qui potuit cogitare? pars enim eiusdem naturae
cum toto est, mundus eiusdem naturae, cum primo prin-
cipio non est. Illud enim actus purus est totus simul, ac
ideo indiuisibilis, omnipotens, immortalis, atq; immo-
bilis, in omnibus uero creaturis annexam esse potentiā
scimus, ac ideo nihil eorum immobile omnino esse ne-
cessario coarguitur, motus enim est ipsius potentiae in

H · iiii

actum exitus. Quare mutatio quoque atque diuisibilitas
et mortalitas in aliis expressius, in aliis modo quodam
esse uidentur. Quomodo igitur mobilia, mortalia, cor-
ruptibilia, quasi partes ab immortali penitusque immo-
bili dependebunt, presertim secundum eum, qui eundem
esse partis, et totius motum attestatur, ita cum alius
alii parte motus sit, non erit immobilis deus, sed cuius-
libet motus generi subiectus. Verum partis a toto depen-
dentiam, nemo unquam ad deum, et creaturas transtulit.
Quare nec nobis plura, de hoc uerba faciunda sunt.
Mundum autem, quasi proprium accidens a prima cau-
sa, dependere non dicam neminem credidisse, sed non-
nullos scio hanc fatuitatem Aristoteli tribuisse, decer-
ptos fortassis ab iis Aristotelicis uerbis, quae scripta re-
tulimus, aliisque similibus, aperte namque omnia depen-
dere a principio clamat et secundum esse, et secun-
dum uiuere, nam quamuis tempus ab aeternitate conti-
neatur, et esse in se habeat, nunquam tamen aeternitas
absque tempore, secundum ipsum fuit, et similiter nun-
quam principium primum absque mundo, sed quando al-
terum absque altero non est et unum est causa alterius, tunc
necessario habitudo inter illa duo substantiae et pro-
prii accidentis conspicitur; haec illi dicerent. Nos autem
non sumus nesci in mundum a deo pendere dici ab Aristote-
le, et causam mundi deum esse, sed non produci mun-
dum, a deo natura, sed uoluntate ipsum sensisse asserimus.
Primum enim multis eius dictis repugnat, nam ad co-
gnoscentiam substantiam, et ipsum quid est, plurimum
sit in primo de anima conferre, per creaturas uero qui

dem deum esse cognoscimus, quid autem sit minime percipimus, nō ergo natura sicut propriū accidēs, mūdus à deō depēdet, à uolūtate igitur. Hi enī duo depēdentiae modi relictī nobis solū modo sunt. Quare si unus dictis eius repugnat, alter secūdū ipsum, necessario dāndus est, praeterea multae sunt oppositiones, quae nullo pacto substantiae et profiuenti ab ipsa natura, licet quicquid illud sit, siue accidens siue substantia, possunt cōuenire, corruptibile et incorruptibile, mobile et immobile, aeternum et temporale. Haec ita se habēt, ut quod substantiae alicui congruit, id ipsum etiā profiuenti ex ipsa naturaliter necessario cōgruat, extinguibilis ignis est, et corruptibilis, similiter et calor et splendor eius, mortalis et immortalis pater quispiā est, similiter et filius, nullo enim modo fieri secundum doctrinā Aristotelis potest, ut substantia alicui aeternitas, mortalitas, immortalitas, caeteraq; huiusmodi congruant, et profiuenti ex ea naturaliter, siue p generationē siue alio modo, congruant, quod nisi perspicuum esset, non graua remur, uerbis ipsius approbare. Verum cum undiq; pateat, frustra in rebus manifestis immorari superuacaneū est. Cōueniūt autē oīa quae dicta sunt deo, id est, ut aristotelico more loquamur, primo principio, mundo aut neq; secūdū totū, neq; secūdū ptē aeternitas cōgruat, sed neq; immobilitas ullo modo. Ad huc propriū accidēs, quasi perfectio quaedā est substantiae unde profluit. Idq; non philosophis solum perspicuū est, sed uulgō etiam a deo priscis patuit, ut uel ipsa uerborum impositione certius fiat. Specimen enim latine speciei pro-

primum quod soli & semper accidit, dicitur, grammaticorum, uulgus ornamentum speciei cui accidit, merito esse solent exponere. Creaturas autem, si quis perfectionis quidpiam aut ornamentum afferre, primo principio dixerit. Insanus non iniuria reputabitur, non prodit ergo à primo principio mundus natura, etiã secundũ Aristoteli. Altero igitur modo, uidelicet uoluntate illius, & sunt, & quæ sũt, & uiuũt quæ uiuũt nã aliter oia quæ hac de re dicta ipsi sunt inter se repugnabũt, quod facile intellectu in aristotelica exercitata doctrina est. Inexercitata autem ne multis quidem, uoluminibus, dilucidum fiet. Quare nec nobis, plura de hoc uerba repetenda sunt. Sed quid ad rem tuam platonice a'iqs intonabit, si aristoteles in repugnantiam impellitur? An credis non ignorare quo animo in auditores Platonis soleas insultare, quia pugnantiam dicentem, in celum extollunt, quomodo ergo nunc, quoniam mundum à primo principio dependere, ipse scriptum aperte reliquit, cum necesse sit, aut à natura dei, aut à uoluntate, dependere. Idcirco à uoluntate dei dependentiam hanc esse sensisse ipsum, garris, quia si à natura dixeris, multa scriptorum suorum repugnabunt, & sibi ipsi tantus uir contradicere comperietur. Nos, aut quia sibi repugnat in multis, ideo minus doctum arbitramur. Oramus ergo ut equior in Platonem, & sequaces ipsius sis, nec perturbatione aliqua, alterũ respicias, sed æquo animo & equali affectione, utrumq; respicias, Mihi certe o platonice quicũq; dicturus hæc, & his similia sis, nihil unquam ueritate optabilius fuit, nec Platonem

Insector, nisi quia plurimum orbi terrarum, offuisse scri-
pta eius, firmiter credo, quod ita esse paulo post, ut spe-
ro præ oculis, ponemus, nec Aristoteli alia magis de cau-
sa multum afficior, quàm è cõtra maxime uniuerso profuit
orbi. Sed hæc alias quàm ad rē attinet, ego iure platonē,
quia sæpe sibi repugnat, aspernor, Aristotlem uero re-
cte sensisse non conuictio sed scio, nec pugnantia ipsum
dixisse certior sum. Dependere mundū & secundum esse
& secundum uiuere à primo principio scribit, & hoc
dependentia uerbo, rem istam sæpius exprimit. Tu na-
tura dependere mundum, à deo non negas ipsum sensis-
se, ego id pnego, si ostēderis hoc alicubi ab eo scriptū,
dictum uel fatibor ingenue, in repugnantia sibi oratio-
nem incidere, si naturaliter à primo principio depen-
dere omnia nunquā illi dictum est, cur tu sic iniquus
es? ut quod ipse non dixit, quodquæ uniuerse doctrine sue
& ueritati ipsi repugnat, id ei nos inculcare uelis? depē-
dēt ait à primo cuncta ergo naturaliter? cur? si hoc ali-
is dictis suis, nec paucis, non repugnaret, etiā si falsum
sit aliter quàm naturaliter depēdētia dici possit, nō clamare
perperam, accipi à nobis dependentiā, sed cum id repu-
gnet Aristotelicæ doctrine, & falsum sit, mūdus enī
non à natura sed à uoluntate dei dependet, quare sic
stultus atquæ inuidus ero, ut falsa ipsi magis quàm uera cõ-
tribuam? Dependētiā hanc naturalem esse nullibi
scribit, & si quis naturalem esse fingat, in repugnantia
ipsum iniuria uocabit. Quare igitur quod non dixit,
quādoquæ sibi repugnans est sensisse ipsum putabimus?
quia uidelicet inquires dependentia nomen, aut partis

ad totum erit, aut speciminis ad speciem suam, primum
in relatione creaturarum ad deum, ut tu quoque fatris,
et nos assentimus, nullum habet locum, uerum igitur al-
terum, nam tertius dependentiae modus, temporibus il-
lis non erat intellectus, nec a uoluntate alicuius quid-
piam dependere usque antea quam ueritas effulsit poteris
inuenire, uideo quo haec tendat oratio, quasi enim cum
ista ab aliis acceperit Aristoteles ita profertur, ego autem
ut multa ipsum et ab aliis, et a Platone traxisse fate-
or, ita omnia in melius uertisse contendo, et quoniam
de uerbi differitur, memineris uelim, quot ipse de po-
testate uerborum, tum in phisicis, tum in metaphysi-
cis, tum in aliis uoluminibus passim, uera quidem, sed
numquam, animaduertens exposuit, quam rem tibi uni-
co aperiam exemplo, quis nunc ipsum, ceu punctum in
tempore esse docuit, quis nihil aliud, quam praeteriti et fu-
turi terminum propriae ipso, nunc, dici explicauit, quis
ex tempore nihil esse praeter ipsum, nunc, declarauit? ne-
mo ante ipsum profecto, nisi forte somniauerit, et ta-
men si quis alius perpendat, nunc aliud, nunc ipsum
significat, nisi quod ipse dicit, praesens enim tempus ostendit,
et hanc potestatem prisci uoci huic indiderunt.
Quare si nihil est ex tempore, nisi terminus, praeteriti
et futuri, relinquitur necessario id ipsum propriae ipso nunc
significari. Iccirco usu dicendi, quod circa nunc aut ef-
fluxit, aut imminet, facile contrahitur. Idque uulgo praesens
tempus uocamus, nunc facio, nunc faciam, nunc fe-
ci, quo usu ostenditur nihil esse praesens tempus, nec ex
ipso esse aliquid praeter nunc, sicut ergo pleraque omnia

uel ad inuenit Aristoteles, uel accepta ab aliis usus est, quod modo apertum, ex eo ipso faciemus, nam hæc ita tetigimus, quasi nihil ipse dixisset, quod demonstrari posset, a uoluntate dei cuncta dependere, nunc autem pauca ex eo adducemus, quibus non natura, sed uoluntate mundum produci probabimus, principio si quis diligentius aduertit hæc causarum et causatarum rerum, ex primo physicorum habetur, particio. Omnia quæ sunt aut per accidens sunt, aut simpliciter, simpliciter fieri substantiæ dicuntur, et quoniam sunt non erant, subdiuisio quædam huiusmodi colligitur eorum quæ simpliciter sunt, id est ex nihilo, huius diuisionis primam partem expresse ab ipso scriptam inuenies, alteram omnino tacuit, non quia uera non est, sed quia nihil fieri ex nihilo physice, quasi principium præsupponitur, ac ideo non est physici eam ponere, emergit tamen atque existit ex ipso rerum ordine, nam sicut causata tripartito scinduntur, accidentia ex non ente simpliciter, ita et causa (relatiua enim hæc sunt,) tripartito scissa singulis accommodatur, et accidentium quidem causa propria ars est, eorum uero quæ generantur ex non ente, hoc naturam esse causam ipse ait. Cum igitur primum principium etiam ipsius nature causa sit, et natura ab ipso dependeat, a tali enim inquit in duodecimo, si recte memini, metaphysicorum principio et cælum et natura, dependet, necesse est, ut ipsius solius sit ex nihilo res producere, nam cum tria causatarum rerum genera sunt, cuiusque accidentia arti, substantiæ non simpliciter, sed ex non ente, hoc (sic enim ipsa nomina nature accommodantur, neces

se est reliquum tripartitæ scissionis membrum, primo principio accommodari, aliter nihil proprium habebit prima causa in hac rerum productione, quod impossibile est, non enim ignoramus talem in similibus ordinem rerum esse, qualem in generibus animæ conspiciamus. Quare ut sensitiva anima & vegetativam vim includit, & maius aliquid habet, quod sentit, & sicut rationalis, precedentium utrarumque retinet vires, & rationis bono habundat, ita natura & quæ artis sunt, producit & substantias facit, sed utrumque ex non ente, hoc & ex materia, relinquatur ergo ut primum principium aut nihil ultra quæ natura possit, aut si potest, id sibi proprium sit ex nihilo cuncta creare, primum dicere & nefas est & in repugnantiam incidit. Cur enim principium rerum erit? & quidem si nihil ab ipso producit, nihil creatur? non enim eo principium, quæ quæ natura facit, ad ipsum tandem referantur, sic enim vires eius, nature vires non excederent, quod ipse negat, ipsa enim etiam natura dependet, ut ait, à deo, producit ergo & creat in infinitum, perfectiore, altioreque modo quæ natura. Cum ipsius etiam nature, princeps, dominus atque creator sit, ab ipso enim & cælum & natura dependet, cum igitur natura etiam ex non ente, hoc, producat, neque relinquatur alius perfectior, atque altior producendi modus, quæ ille qui est ex nihilo, necesse est ut productio rerum à primo, ex nihilo sit, naturaliter enim ab ipso deo cælum & natura produci non possunt, nam quæ naturaliter ab aliquo dependent, partitione vero, quæ exposuimus, ex nihilo dependere mundum ex primo principio demonstra-

tur. Quis ob res, nemini iam dubium esse mentis com-
poti arbitror, uoluntate nō natura primi principii uni-
uersa & esse & uiuere, Verū de his hactenus. In secū-
do aut̄ physicorum, ubi de fortuna & casu differitur
hæc scripta sunt. Sunt etiam qui cœli huius, mundano-
rum quoq; etiam casuum fuisse causam arbitrantur, à
causa enim reuolutionem atq; motū fieri, qui hunc in-
ordinem quicquid est, discernat atq; constituat, est au-
tem admiratione dignum, cum animalia & plantam,
nec esse nec fieri à fortuna dicant, sed aut naturā, aut
intellectū, aut aliud quid huius esse causam, quod ex
semine, huius cuiusq; non fiat quoduis, Verum oliua
ex huiusce, & ex huiusce, homo cœlum diuinioraq;
omnibus, quæ patent à casu fieri, talem uero nullam
esse causam, qualem animalium dicunt atq; plantarū.
Vide q̄ uehementer miretur, huiusmodi potuisse inge-
nia hominum reperiri, qui & plantas, & animalium ge-
nera exterioribus causis, atq; cuiq; propriis produci
putarent, cœlo autem & perpetuis, ac diuinis temporibus,
nullā causam accommodarent. Tria enī genera cau-
se in exprobrantibus hominibus insanis hic numerare
uidetur. Semen, naturam, intellectum, seminale princi-
pium nullum in superioribus, habet locum, Immo aut̄
duo solum principia enumerat, seminale nāq; natura-
le est. Quare si natura non est, cœli principium intelle-
ctus omnino est, non est autem natura, quoniam & ip-
sa, & cœlum à primo principio dependet. Intellectus
ergo, quid opus est pluribus! ipse plerūq; clamat intel-
lectū esse per primū principium & intelligendo agere,

nec. n. alio mō potuit intellectus agere q̄ intelligendo. Implicatur enim oratio si quis dicat intellectum, qui nihil aliud est q̄ intellectus, aliter q̄ intelligendo agere, erit enim intellectus, non intellectus, quod autē ab intellectu, propterea agitur, quoniā natura, prius intelligitur, q̄ agatur, id necessario ea de causa producitur quia intellectus uult, intelligere enim, et uelle idem sunt, in primo principio, etiam secundum Aristotē, simplicissimum enī est inquit et actus purus, nisi forte quis non esse in primo principio uoluntatem contredat, sed impossibile est atq; repugnans. Intellectus enī absq; uoluntate, si recte percipitur et nec intelligi, quidem potest, nec mihi ueritatis alumnus aliquis, opponat, uerbum dei ab intellectu dei, et spiritum dei à uoluntate dici, atq; ideo impium esse de creaturis similiter loqui, nam et si uerba concurrere nonnumquam uideantur, longe tamen, immo in infinitum aliter q̄ creatura uerbum dei à deo emanat, et spiritus spiratur, nec certe ab intellectu dei recte uerbum, nec à uoluntate spiritum esse dixeris, sed filium eo modo quo uerbum ab intellectu, spiritum per modum uoluntatis rectius dixeris, sed nullam hic uerba, dum res recte percipiuntur, faciunt differentiā, recte autem percipiuntur, si ab ecclesie doctrina non recedunt, id est ille sensus eis accommodatur, quem romana probat ecclesia, cui soli ut stabilis in ueritate catholica permaneat, creator omnium deus, clementissime largitus est, quod altius ostendimus, si dabitur otium ac facultas, quo possimus de unitate, ut optamus, ecclesie cōscribere, à qua recedere terribilius

ribilius nobis est, quā à vita decedere, Quare si quid aut
in his uoluminibus, aut in aliis excideret, quod parū
ecclesiasticis de pietate christiana dogmatibus cōgrue
re uideatur, nemo legentium obsecro credat, aliud nos
uoluisse scribere quā ecclesia prædicat, sed ad rem redea-
mus. Si ergo creator intellectus intelligit, quod uult,
et quod uult intelligit, non natura certe nec cōpositus
sit ex propriis accidentibus, et substantia sua, sed uolum-
tate, hoc est, ut diximus, quia uult iccirco et sunt, et
uiuūt uniuersa. Video me longius in hac de productio-
te rerum à primo principio sententia secundum Aristo-
teli excurrisse. Quare si unum ab ipso locum tran-
scripsero, exposueroquē, cætera huiusmodi, quæ multa in
eo sunt, studiosis relinquā. In secundo igitur de gene-
ratione iuxta calcem legitur, quod obliquatio tum zodi-
aci, tum ipsius motus solis, qui circulum per mediū si-
gnorū suo motu describit, causa efficiens generationis
atquē corruptionis est, quodquē hoc modo uniuersum ad-
pletur à deo, quia generationē facit continuā. Si ergo
uniuersum adimpletū est, quia generatio facta est à deo
cōtinua. Hoc autem factū per obliquationē Zodiaci, et
motus solaris, præcipue ostendit Zodiacum et solē et
omnino cælestia corpora, propter generationem facta
esse diuinitus, non cælum principalis causa generatio-
nis, secundum ipsum, sed quasi organica, atquē instrumē-
talis. Natura enim instrumentum dei non iniuria dici
potest, et cælum ipsum cuius motu, atquē ambiu hæc i-
feriora, et mouentur, et quiescunt. Instrumentalis enī
causa proprie est, quæ gratia finis, non sua, sed superio-

ris alicuius cognitione operatur, natura uero nihil facit frustra, sed omnia propter finem, & quidem optimum facit, nec ullo pacto cognoscit. Gratia uero finis absq; ulla cognitione facere penitus impossibile est, nā quod ordine certo semper tendit ad finem necessario, aut cognoscit finem, aut à cognoscente dirigitur, propterea nūquam penè Aristoteles naturam dicit, nihil facere frustra, sed deum naturam, ut ostendat cognitione dei, nō sua, nihil frustra naturā agere. Hoc ipsum etiam inde astruitur, quod supra retulimus, quod uidelicet & cœlum, & natura, à primo dependent principio, dependent autem & secundum esse, & secundū uiuere. Quare etiam secundū quod mouentur, & operātur, motus enim & operatio in animatorum uita, quodam modo sua est. Si ergo generationem deus facit continuam, generatio autem continua motu cœlestium corporū fit, motus certe cœlestes gratia finis facti sunt, & mobilia igitur. Facti sunt autem à primo principio, ab ipso enim dependent, nam quod factum ab aliquo est, & præcipue propter finem, à uoluntate uel agentis cause, uel agentem dirigentis omnino factum est. Specimina uero nemo facta esse, aut fieri à subiectis. unde fluunt dicere est, propterea quod natura emanant, non uoluntate, generatio autem facta est continua diuinitus ut saltem secundum spetiem, corruptibilia quoniam aliter non possunt iperpetuū, seruentur & durent, motus uero cœli & cœlum ipsum propter generationem. Quas ob res non à natura dei, sed à uoluntate mundus dependet secundum Aristotclē. Sed forsā dixerit quispiam

propter finem aliquem specimina emanare a subiectis suis, quare si cœlum quoq; propter finem à deo dependet, non erit hoc argumento, à uoluntate dei, & non à natura, ipsum dependere, cum finis, gratia utraq; sint, & quæ natura proficiunt. Sed quæ natura procedunt, ideo precipue procedunt, ut illa inde procedunt, perficiant, nam & si quis alium propter subiecta sua, finem ipsis accommodauerit, hunc tamen nequaquam negabit. Deo autem nullam afferunt creaturæ perfectionem, nec finem cuius gratia propter quem producere mundum deus uoluerit, alium fingere possumus, nisi bonitatem, quia enim bonus est, & ipsum bonum, ideo creaturas producit atq; conseruat. Quis uero ignorat, quæcumq; aliquis agit, quia bonus est, ea uoluntate non natura, fieri ab ipso? bonum enim uoluntatem mouet, nam sicut color ad uisum, ueritas ad intellectum, uox aut sonus ad auditum, sic bonum ad uoluntatem se habet. Itaq; undiq; si quis recte considerat, & pleraq; alia, quæ, ne longiores simus, sponte prætermittimus, ab Aristotele dicta diligentius examinet, inueniet & secundum ipsum, non à natura dei, sed à uoluntate, mundum & creaturas omnes dependere.

Quo pacto à libera uoluntate dei dependere mundum Aristoteles opinatur.

Sed perstringamus totam hanc rem, breuiter & sententiam Aristotelis aperte denodemus, ut facile quisq; perspicere queat, omnia quæ de productione uerum scripta sibi feruntur, huc liquido ferri. Obscure

I i i